

עקידת יצחק

[נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" – שיחה 3.
בהרהר. בהסכמת הרב, מאמר זה נערך ע"י תלמידו, אך טרם הגיהו]

מהר"י אברבנאל מתבטא בקשר לפרשת עקדת יצחק כי היא "כל קרן ישראל וזכותם לפני אביהם בשמים, ושגורה בפינו בתפילותינו כל היום".
אין ספק שסיפור זה משמש לנו מעיין לא-אכזב לשאוב ממנו חיזוק לעמוד איתן בכל מצב, אפילו בעת נסיון המאיים "לשבור" אותנו. עלינו להבין מתוך ההפרשה מאיזה חומר יצוק (שמו של אברהם: "איתן" עיין רש"י מלכים א' ה, יא) ומבוסס עם ישראל.

המנהג של קריאת פ' עקידה כל יום מובא בשו"ע (או"ח א/ה) בשם המדרש:

- א. "אמר אברהם לפני ה', יהי רצון מלפניך בשעה שיהיו בניו של יצחק באים לידי עבירות ומעשים רעים, תהא נזכר להם העקדה ותתמלא עליהם רחמים". (ב"ר נו, ועיין רש"י על בראשית כב, יד).
- ב. וכן כדי להכניע את יצה"ר בדומה ליצחק שמסר את נפשו. כלשונו של ה"משנה- ברורה" (א/ג)
"ואין די באמירה אלא שיתבונן מה הוא אומר... כדי לזכור (ולזהזכיר) זכות אבות בכל יום, וגם כדי להכניע יצרו כמו שמסר יצחק נפשו".

אמנם השאלות בפרשתנו רבו עד מאד, אך 'תפשת מועט, תפשת', ועל כן נתרכז **כעת ב-6 שאלות בלבד**.

- א. מה היא גדלותו המיוחדת של אברהם, והרי דורי דורות של יהודים מסרו נפשם למען ה' והתגברו על אהבתם לילדיהם, החל מן מעשה חנה ושבעה בניה (עיין גיטין נז:) ועד קדושי העיר יורק (אנגליה) לפני 700 שנה, ששחטו את ילדיהם ואח"כ שחטו את עצמם בכדי שלא יפלו הילדים בידי הנוצרים שהיו מעניס אותם כדי לכפות אותם להמיר דתם ולהתנצר. ובמה, איפוא, נתיחד אברהם?
- ב. ה' גילה לאברהם את המקום אשר בחר ע"י גילוי השכינה בענן. והרי פשוט שהיה אברהם במצוקה ומר-נפש (י'ועיניו מורידות דמעות ונופלות לעיניו של יצחק" - ב"ר נו/יא). והרי אין השכינה שורה מתוך עצבות, אלא מתוך שמחה (שבת ל:) וא"כ כיצד זכה אברהם להתגלות שכינה (ב"ר סה/ה)?
- ג. משום מה אברהם לא שיתף את אשתו שרה בחזון הנבואי ששמע. ממייתתה הפתאומית מיד בחזרתו מהעקידה אנו יודעים שהידיעה באה לה כהפתעה (רש"י על בראשית כג, ב). מדרש תנחומא (וירא, קטע כב) אף מודיענו שאברהם שינה מן האמת בספְרו לה שתכניתו היא לקחת את הילד יצחק ללמוד בישיבת שם ועבר. האם ח"ו היא היתה חשודה שתמנע ממנו ותסרב למסור לו את בנה?
- ד. אברהם אבינו אמנם זכה לנבואה, אבל יצחק טרם זכה לכך. מניין לו ליצחק להאמין לאברהם שבאמת ה' בקש ממנו לשחוט אותו? שמא יש כאן טעות כלשהי, חוסר-וודאות כלשהי מה הוא רצון ה'. והרי ספק פקוח נפש דוחה את הכל! ולמה יצחק ציית?
- ה. מדוע הרמב"ם ("פירוש המשניות", אבות, ה) מייחס נסיון זה לאברהם, ולא ליצחק שהוא הוא המוסר נפשו?
- ו. שאלה שהיא קשה ביותר - משום מה יש לנסות את אברהם? וכי אין ה' יודע מה היא דרגת טהרתו? והרי כבר נתנסה 9 פעמים והצליח בכולם. (ראה חשבון מפורט של הנסיונות ב"פירוש המשניות" לרמב"ם, אבות פרק ה')

תשובות :

התשובה לשאלה הראשונה:

פרשת עקידה משמשת לנו לקח לדורות. אמנם בכל דור ודור היהודי סובל בגופו עבור אמונתו העצומה בהקב"ה. אבל לא תמיד יש ליהודי ההוא ההכרה החודרת עד כמה הוא מקיים את האמת המוחלטת והמזוקקת. ואפילו היהודי מציית, חסרה לו לפעמים שמחה בכפיפה-עצמית זו.

ר' יצחק הוטנר מסביר שהמבחן האמתי של העקדה לא היה בכך שאברהם נגש להקריב את יצחק, אלא כיצד הגיב כאשר נאמר לו **לא להקריב** את יצחק. אדם אחר היה תופש את בנו בשתי ידיו ונמלט מהמקום לפני שיגיע שוב איזה שינוי בהוראות. או לחלופין - היה צוהל מרוב שמחה, ומודה לה' על שינוי הצינור. אבל לעומת זאת, אברהם היה כה שקוע בקבלת עול מלכות שמים וכבר הזדהה עם המטרה האלוהית, עד כדי כך שהחלטה לא לשחוט את יצחק באה לו כמהלומה קשה. אדרבה, אברהם התחנן לה' שלכל הפחות ישפוך מיצחק קצת דם ע"י סכיננו, ולכן נצטוו מחדש "אל תעש לו מאומה" ולמדונו חז"ל "אל תטיל בו מום". ולא מצא אברהם מרגוע לנפשו עד שהקריב האיל שמצא מזומן במקום, וכיוון כוונות קדושות: "דמו תחת דם יצחק, חלבו תחת דם יצחק וכו'" וכאשר נתח הקרבן לחלקיו ראה בעין דמיונו שעושה כל זאת ליצחק בנו אהובו!

ואין מכאן כל סתירה למדרש המובא לעיל שהיו דמעותיו נושרות מעיניו בעת העקדה. כי אילולא כך, לא היה בא לידי כך, והא בהא תליא. אם היתה חסרה אהבת אברהם לבנו (מסיבה כלשהי) אזי לא היתה העקדה משמשת לו נסיון. אין ספק ש"מדת החסד", שאברהם כה הצטיין שלה, קובעת שאהבתו ליצחק היתה עוברת כל גבול, יותר מאשר אהבת כל אב רגיל לבנו, שעדיין אוהב את עצמו יותר מאשר הוא אוהב את בנו. אבל אברהם היה טיפוס מיוחד המוחק את רשמי עצמו בכדי לשרת את הזולת (נוכח התנהגות חסד שלו לשלושה ערבים עוברי אורח, שאחרי יום ג' למילתו וסבל כאבים קשים מחמת הניתוח, עדיין אברהם ישב בפתח האוהל כחוס היום כדי להטיב לעוברי אורח, ועוד רץ לקראתם!). ובענינו - התגבר על האהבה העילאית הזאת, למען כבוד השי"ת; ועוד הזדרז "וישכם אברהם בבוקר!".

ומזה נבוא להשיב על השאלה השנייה.

מרוב שמחתו על קיימו מצוה נעלה זו, לא פסקה השמחה ממנו (עיי' על כך "קול יעקב" למגיד מדובנא, עמ' 90-91 המביא ממדרש ב"ר נ"ה שאברהם הוליד את בנו כמוליכו לחופה). מעין מצבו של ר' עקיבא שאמר לתלמידיו התמהים: כל ימי אמרתי מתי תבא לידי מצוה יקרה זו של מיתה על קידוש השם ואקיימנה (ברכות סא.). עלינו ללמוד מעצם שמחתו, גם בדבר כואב ומצער, כיצד היה עושה לפני קונו ית"ש בכל כוחותיו, וכדברי "מסילת ישרים" (פרק יט, ד"ה שלא תהיינה הצרות והדחקים קושי ומניעה) על כוונת האהבה לה' גם בתקופות של יסורים.

ובאשר לשאלה השלישית:

מזה נבין למה אברהם לא גילה לשרה מה בדעתו לעשות. הוא לא רצה שיהיה שום עיכוב בדבר, אפילו כדי להשתעשע עם הבן לכמה דקות אחרונות. אברהם גם לקח אתו את האש (=שלהבת נצורה בתוך כלי סגור). ולא הסתמך על כך שבאותו מקום יוכל לשפשף אבן על אבן ליצור ניצוץ. וכן לקח אתו עצים לצורך המוקד, ולא הרגיע את עצמו שבאותו מקום ממילא הוא ימצא עצים יבשים הראויים למזבח. כי חשש לעצלות, או עיכוב כלשהו.

ובאשר לשאלה הרביעית:

הדבקות שאברהם חש תמיד עם ה' לא היתה התרגשות ערפילית, אלא ידיעה ברורה, נבואה מתוך שְׁכָל צָרוֹן וְעִירוֹנוֹת. יצחק שהיה בן בית אצל אברהם ידע שאין לפקפק בנבואתו. וזה לשונו של הרמב"ם: כל דבר שבא בנבואה אצל נביאי אמת "דינו אצלו כדין כל הדברים המציאותיים המושגים בחושים או בשכל" (מו"נ ג/כד). ומכאן נלמד באיזו מדה של רצינות עלינו לקבל כל דברי נביאי ישראל. לא דברו "בערך" - אלא את האמת המוחלטת!

תשובה לשאלה החמישית:

- א. כל אב יודע שיותר קשה לו לסבול צערו של בנו מאשר לסבול צערו של עצמו. (הדבר מפורש בפסחים ב: תוס' ד"ה אי פשיטא).
- ב. ועוד, אברהם חונן מאות ואלפי תלמידים (רמב"ם, הל' ע"ז פ"א) לעסוק בחסד ושה' שונא את האכזריות, ועכשיו הוא עצמו יעשה את ההיפך מזה ויקלקל בכך פעולות של כל ימי חייו והחינוך שחינך לזולת? זהו הנסיון הנפשי הקשה ביותר.
- ג. ועוד, כל ישותו של אברהם היתה כדי להנחיל לדורות לקח זה, וכעת נדרש להרוג את בנו יחידו המיועד להמשיך ולהפיץ את דברו?
- ד. ועוד, אברהם היה התגלמותה של "מדת החסד". אמנם יצחק היה "מדת הדין", מצטמק ומתבטל, ועבר לא היה כה קשה ליהרג. אבל מבחינת אברהם היה זה ניגוד גמור.
- ה. ובפשטות יש להוסיף, כי המוסר נפשו למות סובל כמה דקות ובזה גמר את נסיונו. אבל אב המקריב את בנו צריך לאחזר מכן לחזור לביתו ולחיות עם זכרונותיו כל שאר ימות חייו, וזה קשה פי כמה וכמה.

ובאשר לשאלה הששית:

מטרת הנסיון, הרי היא כדי להוציא לאור כוחות טמונים שבנפשו של אדם. הנצי"ב מביא בפירושו לעקידה ("העמק דבר") דברי המדרש, שהחבטות שהחקלאי מכה בפשתים, מרככים אותם ומכשירים אותם לשימוש. כך הנסיון מגביה את האדם ומכשיר אותו לרמה רוממה. "נתת ליראיך נס להתנוסס, מפני קִשְׁט סֵלֶה" (תהלים ס"ו). זה כמו דגל המורס על התורן בגובה, כדי להודיע לעולם ומלואו עד היכן מגיעה אהבת ה'. והדבר גם מדרבן את האדם שהוא בעצמו להגיע לדרגות-הקִרְבָּה עצומות עוד יותר, מה שלא פילל לעצמו. (על תועלת שבנסיון שה' מביא, ראה מורה נבוכים ג/כד, / רמב"ן על פרשתנו, / ספר העיקרים ח"ד פ"ג, / וכן רש"י הירש על פרשתנו).

אברהם היה 'למדן' והיה יכול להצביע על הסתירה שבדברי ה' אליו, שמצד אחד הבטיח "כי ביצחק ייקרא לך זרע" לבין הציווי על העקידה. והיה יכול לתרץ לעצמו על-אתר שהציווי הוא רק "והעלהו", לא "תזבחהו" (כאשר נרמז ברש"י פסוק יב). אבל אברהם ביטל ומיזג אהבת בנו לתוך אהבתו הכוללנית להקב"ה. כדברי **ספר תניא** דף קיד, שגם אהבת הבן היא רק סעיף של הציווי התורני ונובעת ממנה, ואינה עומדת כרגש עצמאי מבלעדי הכוונת התורה. (ראה ספר "עיקרים", ג/לו) ולכן אברהם לא העלה כלל על דעתו תירוצו הנ"ל של רש"י.

בתוך נסיונות הקשים העומדים לפנינו בחיי ארץ-ישראל כעת, בין בחיי הפרט ובין בחיי הכלל, עלינו לדעת שה' לא היה מביאנו לידי-כך אם לא שידע שביכלתנו להצליח בהם. "ה', צדיק יבחן" אין הקב"ה מנסה את הרשעים, אלא את הצדיקים, וזהו ההבדל בין שאול לדוד (ב"ר סוף כה, וכן לב/ג). בעצם, חייו הם רצף של נסיונות מדי יום ("מסילת ישרים", פרק א' הכותב: "ונמצינו למדים כי עיקר מציאות האדם בעוה"ז הוא רק לקיים מצוות ולעבוד ולעמוד בניסיון"). עלינו לחוש את קרבת ה', את הקשר הנפשי האיתן עם ה', שמחת עולם ודבקות מחשבתית בה'. אנו צריכים להתעלות ולעלות אליהם ע"י נסיונות החיים - ובידינו הדבר! מעין כל זה צריך האדם לחשוב כל בוקר כאשר הוא קורא פרשת העקידה, בו הוא מתחיל את יומו.